

УДК 37.037; 373.5

Новицький Ю.В.

Концептуальні засади формування професійної компетентності в фізичному вихованні і спорті

Анотація. Представлено зв'язок деяких чинників в структурі біологічних, психічних та професійних рівнів процесу формування компетентності в фізичному вихованні і спорті.

Ключові слова: здоров'я, нервові процеси, властивості особистості, компетентність.

Анотация. Новицкий Ю.В. Концептуальные основы формирования профессиональной компетентности в физическом воспитании и спорте. Представлена структура биологических, психических и профессиональных уровней формирования специальной компетентности в отрасли „Физическое воспитание, спорт и здоровье человека” в качестве составляющей культуры здоровья личности.

Ключевые слова: здоровье, нервные процессы, свойства личности, компетентность.

Annotation. Novitskij Y.V. Conceptual basics of competence forming in the scope of physical education and sports. Representation of the connection between some factors within the structure of biological, psychological and professional levels of the competence forming process in the scope of physical education and sports

Key words: health, nervous process, personal features, competence.

Постановка проблеми. Сучасні вимоги до формування фахової придатності молодих людей в якості майбутніх фахівців приводять до необхідності вирішення двох основних глобальних задач: 1) ефективного використання отриманих в системі освіти знань, умінь та навичок для

вирішення професійних задач; 2) врахування та ефективного використання особистісних якостей викладача в педагогічному процесі.

В фізичному вихованні і спорті до таких узагальнених задач додається своєю актуальністю та важливим значенням специфічна необхідність в формуванні, підборі та ефективному використанні здоров'я зберігаючих технологій. Їх значення важливе в двох аспектах: 1) впливі на суб'єктів фізичного виховання і спорту – представників різних верств населення; 2) впливі на фахівців формування системи зміцнення та збереження здоров'я нації. Обидва аспекти поєднують не лише засоби та методи фізичного виховання і спорту, а також необхідна умова розвитку їх змісту – індивідуалізація в системі фізичного та психічного вдосконалення.

Тому індивідуальний підхід в процесі набуття фахової придатності доцільно розглядати, як основу поєднання фізичного вдосконалення в процесі фізичного виховання, формування компетенцій як особистісних характеристик для ефективного вирішення професійних задач та досягнення компетентності – вміння виконувати професійні завдання на основі отриманих знань, досвіду та особистісних якостей в різних умовах діяльності.

Необхідність в формуванні оздоровчої системи не викликає сумніву у фахівців і, перш за все, вона ґрунтується на оптимізації фізичної активності особистості з системним використанням змісту понять „фізична культура”, „спорт”, „здоров'я”.

Але процес набуття професійних компетенцій на сучасному етапі професійної освіти розглядається та аналізується окремо від змісту поняття „здоров'я” і звужений до когнітивної сфери діяльності на основі емоційно-вольових проявів особистості.

Всім відоме висловлювання Сократа – „здоров'я – не все, але все без здоров'я – ніщо” найбільш лаконічно та змістовно відбиває важливість розгляду здоров'я, як феномена, що поєднує в той чи іншій мірі всі сфери

життєдіяльності людини і це повинно визначати базовий рівень формування компетентної особистості через культуру здоров'я. В такому контексті особистісна компетентність відбивається на початковому її рівні в якості розуміння працездатності організму як акмеологічного фактора професійного зростання. І першим кроком набуття професіоналізму без фахової спеціалізації повинен бути напрям набуття культури здоров'я молодих людей.

Змістовна деталізація понять, „фізичне виховання”, „спорт” і „здоров'я людини”, дає змогу скласти структуру початкового рівня, яка спирається на визначення базового елементу – здоров'я людини, далі - здоров'язберігаючих технологій (фізичне виховання) і найвищий рівень прояву можливостей людини – спорт.

Таким чином це дає можливість розглядати питання професійної підготовки через деталізацію змісту, по-перше, поняття „здоров'я людини”. Це найбільш дискусійне питання через діалектичність здоров'я в поєднанні форми та функції, стану та процесу, що викликає багатовизначеність поняття „здоров'я”.

По друге – через оволодіння здоров'язберігаючими технологіями або їх окремим компонентом - фізичними вправами. Це великий пласт вирішення теоретичних та методичних задач фізичного вдосконалення людини.

По третє – через визначення проблем та вирішення задач екстремальних проявів можливостей людини в формі змагальної діяльності.

Мета дослідження. Визначити основні етапи та зв'язок елементів формування особистісної компетентності майбутніх фахівців.

Завдання роботи: 1. Визначити базові чинники початкового етапу набуття професійної компетентності в фізичному вихованні і спорті. 2. Визначити зв'язок чинників, що формують особистісну компетентність

фахівця. 3. Сформувати ієрархічну структуру в системі формування компетентності.

Результати дослідження. Аналіз визначень поняття “здоров’я”, яких надано авторами від десятків до сотень [3], дав змогу визначити три основні концептуальні положення стосовно формування і забезпечення здоров’я людини – адаптаційне [6], біоенергетичне [2], і функціональне [1]. Але розглядаючи людину як відбиття всесвіту, неможливо відійти від діалектичного розуміння, що здоров’я поєднує в собі всі процеси природного існування, які носять характер взаємодії людини і всесвіту. Тому доцільно розглядати здоров’я взагалі і особистості, зокрема, як потенціал існування. Потенціал, що може бути більшим або меншим в залежності від факторів, які на нього впливають. І такий потенціал існування поєднує в собі спроможності пристосувальних процесів, рівень біоенергетичного обміну, функціональні резерви органів і систем. Детальний аналіз визначення потенціалу існування дає змогу визнати основним чинником його формування системну взаємодію резервів організму з ресурсами особистості на фенотипічному етапі розвитку

Адаптаційні, функціональні та біоенергетичні резерви молодих людей забезпечуються їх фізичною активністю через спосіб життя та систему здоров’язберігаючих технологій (фізичного виховання), а ресурс існування має генетичну основу особистості у взаємодії з її психічним ешелонам резервів.

Таким чином доцільно визначити базовим рівнем надбання компетенцій фахівця в означеній галузі - рівень, що відбиває реалізацію початкового потенціалу існування людини – фенотипічно-адаптивний. Він визначає прояв генетичних задатків в залежності від пристосування до середовища існування і реалізації її генотипу в цілому, потребує розгляду положень, що визначають генотипічну та фенотипічну спадковість особи в її потенційному розвитку стосовно клімато-географічних, соціальних та

екологічних умов [6]. Його ознаками є антропометричні та соматичні прояви, фізичні та психічні якості.

Взаємодія складових фенотипічно-адаптивного рівня розвитку з середовищем існування індивідууму формує в подальшому біологічний рівень, який відбивається проявом біологічних задатків разом з біологічно обумовленими процесами життєдіяльності та адаптацією до соціуму. Він потребує формування компетенцій через розгляд чинників, що можуть реалізувати природні задатки в їх проекції на формування здібностей і через це задоволення біологічних та соціальних потреб, бажань та прагнень, співвідношення в прояві психічних властивостей особистості, що відбивається темпераментом. На цьому рівні можна розглядати основи формування психічного здоров'я людини.

В зв'язку з цим майбутні фахівці з різних спеціальностей Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут” були обстежені для порівняльної характеристики фенотипічних ознак. Обробка результатів проводилась за показниками обстежень 1981-го, 1990-го та 2009 рр., в яких приймали участь в різні роки від 54-х до 300 студентів чоловічої статі віком 17 - 20 років, що за висновками медичного огляду були віднесені до основної медичної групи. Аналіз результатів виявив суттєве погіршення показників фізичного розвитку у сучасних студентів за соматичними, антропометричними та функціональними показниками [5].

Подальше обстеження представників вказаної вибірки за допомогою програмного забезпечення експрес-діагностичної системи АСКОРС виявило відповідний ризик виникнення захворювань в 13-ти основних системах організму. Найбільш суттєвий його прояв визначився в системах, які в першу чергу реагують на погіршення природного середовища та способу життя студентів (табл. 1).

Цілком зрозуміло, що сучасний спосіб життя молодих людей в екоцидних умовах онтогенетичного розвитку привів до погіршення

фізичного розвитку та відбивається відповідним ризиком виникнення хвороб.

Таблиця 1

Статистичні показники ризику виникнення захворювань у студентів
НТУУ “КПІ” (n = 59)

№ п/п	Напрямки обстеження	Високий рівень ризику	Середній рівень ризику	Практично здорові
1.	Онкологія	40,0 %	6,8 %	53,2 %
2.	Гинекологія (n = 30)	46,7 %	3,3 %	50,0%
3.	Алкоголізм	3,4 %	5,1 %	91, 5 %
4.	Психічна напруженість	69,5 %	15,2 %	15,3 %
5.	Неврологічні порушення	45,8 %	25,4 %	28,8 %
6.	Нирки	5,1 %	1,7 %	93,2 %
7.	Органи дихання	15,2 %	15,2 %	69,6 %
8.	Імунна система	1,7 %	11,9 %	86,4 %
9.	Шлунково-кишковий тракт	23,7 %	15,2 %	61,1 %
10.	Печінка	15,2 %	13,6 %	71,2 %
11.	Ендокринна система	10,2 %	20,3 %	69,5 %
12.	Ішемічна хвороба	16,9 %	16,9 %	66,1 %
13.	Артеріальна гіпертонія	25,4 %	18,6 %	56,0 %

Така передумова в набутті професійної компетентності майбутніх фахівців викликає низку питань щодо формування компетенцій як в сфері фізичного виховання так і в загальній системі підготовки спеціалістів.

В подальшому 136 студентів були обстежені методами диференційної психології для визначення зв'язків в прояві генетично обумовлених ознак темпераменту особистості з психічними властивостями та зв'язок психічних властивостей з рисами характеру. Обробка отриманих результатів проводилась за допомогою пакету програмного забезпечення STATISTIKA з застосуванням кореляційного та регресійного аналізу. Він виявив практично функціональну залежність прояву інтелектуальних, комунікативних, емоційних та психомоторних властивостей від сукупного

впливу сили збудження, гальмування та рухливості нервових процесів ($R_{1,2,3,4} = 0,96-0,98$).

В свою чергу аналіз зв'язків психічних властивостей з деякими рисами характеру виявив їх детермінаційну залежність (рис. 1), яка в подальшому потребує уточнення через розрахунки частинних коефіцієнтів детермінації більш високого порядку.

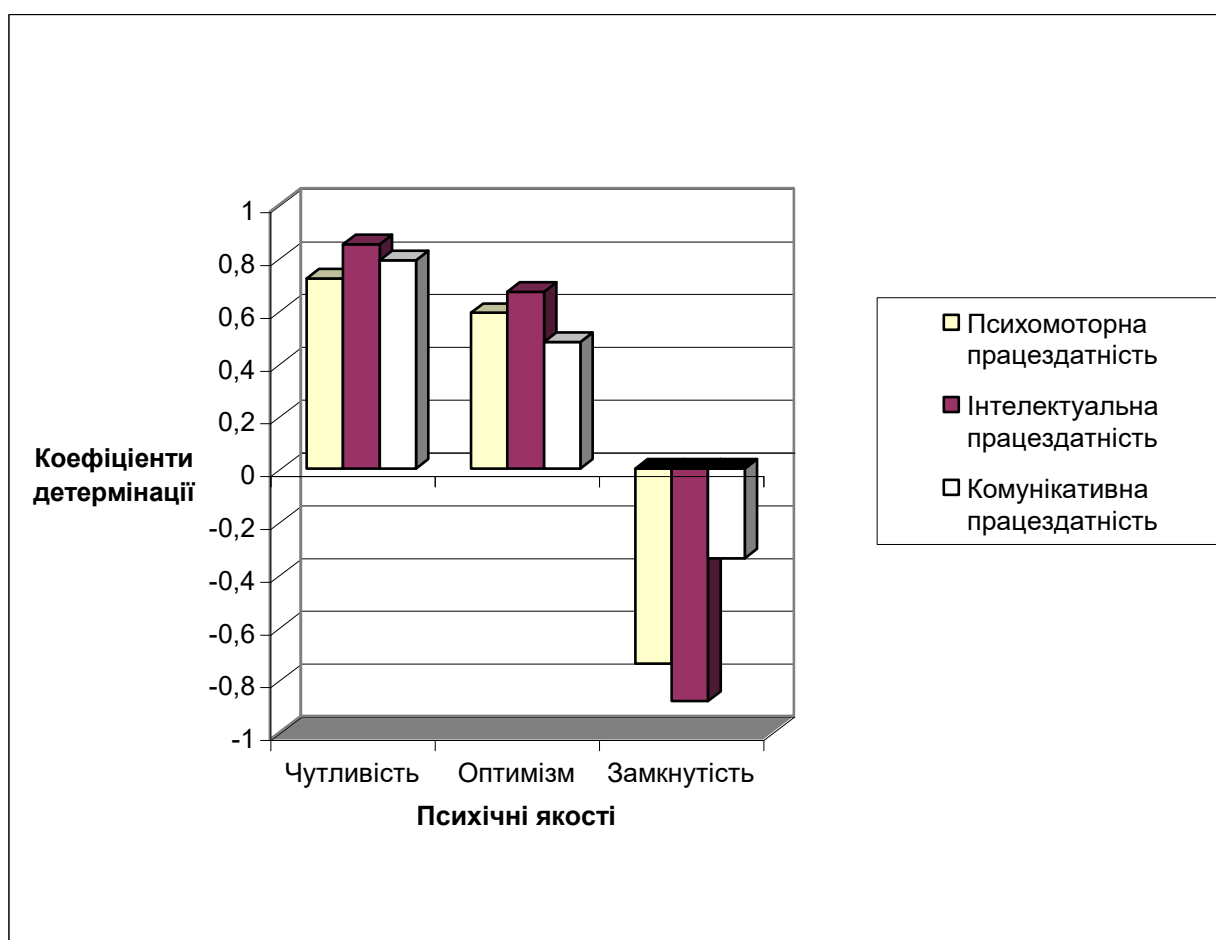

Рис. 1. Залежність прояву психічних якостей від психічних властивостей в формуванні компетенцій студентів.

Взаємодія ознак фенотипічно-адаптивного та біологічного рівнів формування людини відбивається на особистісному рівні – рівні сформованості психічних процесів та прояву рис особистості, що дає змогу

вести мову про її стан в узагальненому розумінні через соціальні та моральні критерії оцінки суспільством або професійною спільнотою (рис. 2).

Сформованість особистості відбивається такими ознаками як психічні якості (ступінь прояву психічних властивостей), характер як відбиття індивідуального образу та способу життя, креативність, мотивація (спонукання до дій через свідомі або несвідомі бажання, що формують поведінку).

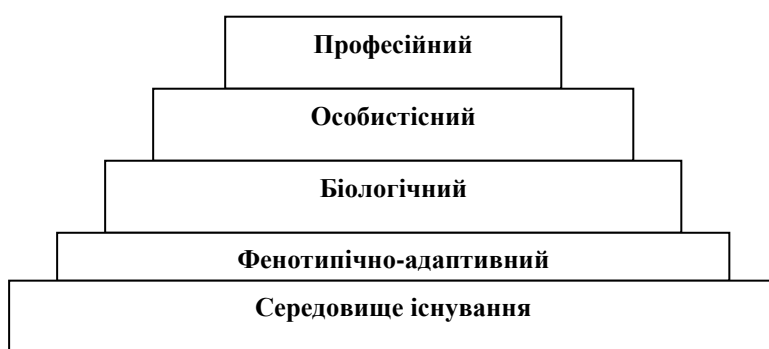

Рис. 2. Структура побудови компетенцій фахівця на етапі формування особистості людини.

Таким чином, після I-го етапу - етапу формування особистості в побудові компетенцій фахівця, доцільно розглядати II-й етап – етап набуття компетентності або професіоналізму через професійний рівень. Він формується сформованими психічними якостями через освіченість, інтелект та фізичні спроможності. Освіченість відбиває ефективність навчально-виховного процесу, інтелект характеризується загальною здібністю до пізнання, розуміння та вирішення проблем, фізичні спроможності характеризуються потенціалом фізичної та розумової активності, продуктивністю розумової та фізичної праці. Перехід до етапу набуття професіоналізму потребує особливої потреби до впровадження здоров'язберігаючих технологій. Він характеризується поступовою

розтратою потенціалу існування (здоров'я) через відлучення молодшої людини від системи фізичного виховання та відсутність індивідуальної програми фізичної активності.

Таким чином аналіз основних етапів формування особистості як носія біологічного та суспільного, розгляд діалектичних аспектів формування здоров'я та системний підхід в аналізі чинників формування професіоналізму дає змогу викласти загальну структуру набуття фахової освіти та формування зазначених компетенцій (рис 3.)

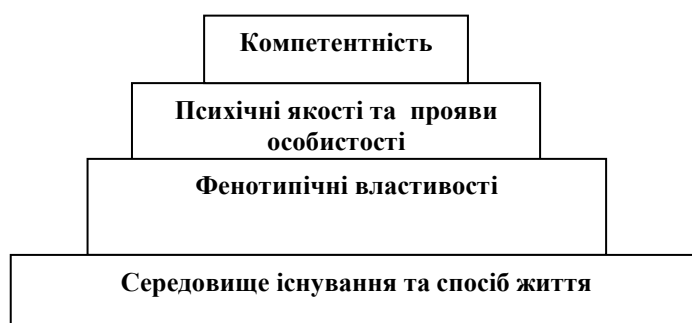

Рис. 3. Структура набуття компетентності в процесі формування особистості.

Зокрема фахівець з фізичного виховання і спорту повинен відрізнятися на фенотипічному рівні функціональною готовністю та тілобудовою, на біологічному – розвитком, відповідним професії, психічних властивостей, на особистісному – проявом відповідних рис характеру і на професійному – освіченістю, інтелектом та фізичною і розумовою спроможністю.

Висновки. 1. Розгляд системних взаємодій чинників формування особистісних проявів в набутті професіоналізму визначив базовий компонент його формування – розуміння здоров'я людини в поєднанні генетичних задатків зі способом життя, стану та процесу взаємодії з середовищем існування.

2. Компетентність фахівця в галузі може бути сформована через педагогічний вплив на розуміння психолого-біологічних та особистісно-професійних чинників побудови фахової компетентності.

3. Запропонована структура досягнення особистісної компетентності може надати алгоритм формування фахових компетенцій з визначенням фахової придатності та професійної орієнтації.

Подальше вирішення проблем фахової придатності через деталізацію причинно-наслідкових зв'язків в міжрівневих взаємодіях, пошук та розробка критеріїв в проявах особистості на різних рівнях формування компетенцій відкриває шлях до вдосконалення педагогічних технологій фахової освіти та побудови індивідуальних шляхів самореалізації фахівця.

Література:

1. Амосов Н.М. Энциклопедия Амосова. Алгоритм здоровья. – М.: АСТ; Донецк: Сталкер, 2002. – 590 с.
2. Апанасенко Г.Л. Эволюция биоэнергетики и здоровье человека. - СПб.:МГП «Петрополис», 1992. – 123 с.
3. Гетман В.А. Антропозтика здоровья \ Монография - Киев: Медкнига, 2009. - С. 21 – 29.
4. Новицький Ю.В. Акмеологічні чинники спортивного зростання. \ Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту \ Науковий журнал. 2009, № 10, С. 159 – 163.
5. Новицький Ю.В. Порівняльна характеристика морфо-функціонального стану студентів за період 1981-2009 р.р. \ Науковий часопис НПУ ім.. М.П.Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. Наукових праць. – К: Вид-во НПУ ім.. М.П.Драгоманова, 2010. – випуск 7. – С. 204-207.
6. Петленко В.П. Валеология человека. Здоровье – Любовь – Красота. – СПб.: „Петроградський и К”, 1997 – т. 1-5.